

WAT SPLEETOOG, PLOPPER EN NIKKER ONS TE VERTELLEN HEBBEN

Fie van Dijk

Cheikh Hamidou Kane (Senegal) over Europeanen: Wij moeten bij hen de kunst gaan leren te overwinnen zonder gelijk te hebben.

Op een van de VON-congressen zaten we met de groep *informatieverwerking* te praten over een taallesje voor de vijfde klas van de basisschool. Het was een leesles (met vragen) over ontwikkelingshulp: Pietje had die morgen zijn brood niet willen opeten omdat het oud was, en nu hoorde hij van de meester dat er dagelijks honderden mensen sterven van de honger!

O, wat schaamde Pietje zich nu! Is er dan niets aan te doen, meester? vroeg hij. Ja, zeker, zei meester. Elk jaar vertrekken tientallen knappe mensen uit de ontwikkelde landen om hun kennis over te dragen aan de mensen in de arme landen. Onderwijzers, technici, doktoren. Ontwikkelingshulp heet dat. Pietje en zijn klasgenootjes willen nu ook wat voor de arme negertjes doen. Ze organiseren een bazar waar ze godbetert olieballen verkopen en taarten verloten, en moe maar voldaan kunnen ze hun schuldgevoelens weer voor een tijdje in hun zak steken.

Bij de vragen, die de kinderen moeten aansporen de tekst goed te lezen, zit ook de vraag: noem eens een ander woord voor *inheemse*. Nu kunnen we eens laten zien dat onze woordenschat groter is dan die van arbeiderskinderen: inboorling! spleetoo! kaffer! nikker! plopper! wilde! blauwe!

Een vraag als: wat betekent *hulp*? (bedenk uitdrukkingen met *helpen*, zoals: van de wal in de sloot helpen) kwam niet voor. Zulke eenvoudige woorden zoek je niet op in een woordenboek. Helpen betekent: de knappe helpt de domme.

Door de vele publikaties weten we nu zo langzamerhand wel dat ontwikkelings*hulp* voornamelijk neerkomt op investeringen die voor de rijke landen zeer voordelig, en voor de arme landen catastrofaal zijn. We weten dat de armen, zowel in de 'ontwikkelde' als in de 'onderontwikkelde' landen steeds armer, en de rijken steeds rijker worden. Ook beginnen we af en toe eraan te twijfelen of onze 'waarden' wel de enig juiste zijn. Is ons onderwijs wel gericht op het welzijn van iedereen? Moeten we zo nodig *onze* opvattingen over geluk en beschaving aan ontwikkelingslanden overbrengen, en dat nog hulp noemen ook? Ik bedoel, dat weten we toch, en daar hebben we toch onze twijfels over?

Nog een stapje verder, en we vragen ons af of die arme donders zelf misschien ook nog ideeën hebben over ontwikkeling. Zouden wij - nou ja, 't is natuurlijk een stoutmoedige gedachte - maar zouden wij soms iets van hén kunnen leren, afgezien van hun houten maskers, hun ivoren olifantjes en de kleurige kammen voor hun kroeshaar?

En kijk! Spleetoo, nikker en plopper hebben ons verdorie wat te vertellen!

Op mijn tafel ligt VORMING, BEWUSTWORDING, AKTIE; ERVARINGEN VAN SOCIALE BEWEGINGEN IN VIER KONTINENTEN, een *vormingswerkcaphier* no. 10, samengesteld door Anke Kooke en Hetty Werker.¹ In dit cahier vertellen staatshoofden en boeren, beroepspedagogen en dorpsonderwijzers uit de derde wereld over hun methoden en strategie van vorming en aktie; bekende namen als Mao Tse Tung, Julius Nyerere, Paolo Freire, Ivan Illich en Helder Camara lees ik; ook wat minder bekenden als Julio de Santa Aña, Ariyaratne, Frank Adams van het Highlander Research and Education Center, en verslagen van groepen: deelnemers aan een congres van de Anti-honger-campagne, onderwijzers uit Niger, Gabon, Cameroun, Opper-Volta en Dahomey, en leden van een boerencoöperatie in Colombia.

Van A. T. Ariyaratne, leider van de Sarvodaya Shramadana-beweging op Ceylon, is een brochure over die beweging grotendeels opgenomen. 'Sarvodaya' betekent een gedachte, 'Shramadana' de uitvoering van die gedachte, 'Sarva' betekent allen en 'Udaya' ontwakten. 'Shramadana' wil zeggen: zijn tijd, denken en energie delen voor het welzijn van allen.

'Sarvodaya-ideologie, zoals die door ons begrepen en geïnterpreteerd wordt', aldus Ariyaratne, 'heeft zowel een geestelijke als een materiële betekenis, die relevant is voor het individu, het gezin, de gemeenschap. Of dat nu een dorp is of een stad, de natie of de wereld.

Wij vermeldde al, dat 'udaya' ontwakken betekent. Het betekent ook bevrijding. Het individu moet een duidelijk, geïntegreerd idee hebben over wat het is, waarvan hij zich moet bevrijden, waarom hij dit moet doen en hoe hij zichzelf moet bevrijden. Hij moet ook duidelijke ideeën hebben over de begrippen gemeenschap, natie en wereld.'

'Sarvodaya verwijst naar een tweevoudig bevrijdingsdoel, waar ieder individu naar moet streven. Ten eerste zijn er in de eigen geest, of het eigen denkproces, bepaalde verontreinigingen, die men moet herkennen en men moet proberen de geest hiervan te reinigen. Ten tweede moet men zich realiseren, dat er onrechtvaardige en immorele socio-ekonomische ketenen zijn, die de overgrote meerderheid van de mensen in slavernij houden.'

'Lang voordat de socialistische ekonomische theoriën in het westen werden geformuleerd als een reactie op extreme kapitalistische uitbuiting, bracht ons volk een socialistische levenswijze in de praktijk, gebaseerd op de buddhistiese filosofie. Het begrip 'Dana' of delen werd niet geboren uit reactie tegen een uitbuitende klasse, aangezien zo'n klasse in die tijd niet bestond. Het was louter gebaseerd op de wetenschap, dat het overwinnen van begeerte (of Thanha) de enige weg naar het allerhoogste geluk was.'

'De beweging begon als een onderwijs-eksperiment. Het woord 'onderwijs' wordt hier in de ruimste betekenis gebruikt. Het betekent niet een passief opeenhopen van kennis of vaardigheden door een individu of een groep. Het is een dynamisch proces van verandering, zowel in het individu als in de groep. Voorts blijft het niet beperkt tot een bepaalde leeftijdsgroep. In feite is het een creatieve ervaring, die mensen van alle leeftijden en verscheidene standen als gelijken delen.'

Ariyaratne beschrijft vervolgens enkele concrete experimenten van deze levensschool, die voortgekomen is uit de bevolking en in het vormings- en bewustwordingswerk ook uitgaat van de mensen zelf. In het voorjaar van 1971 brak een revolutie uit, die door de

regeringstroepen met geweld is neergeslagen. De Shramadana-beweging, zowel door links als door rechts verdacht, verscherpt de consequenties van haar filosofie door nog sterker te decentraliseren en zich nog sceptischer op te stellen tegenover bemoeienis van de overheid.

Van Mao en Nyerere zou ik wel aan één stuk willen citeren: wat die twee over de meest fundamentele dingen te zeggen hebben, komt zo vrolijk op mij over. Maar ik zal me beperken. Van Mao alleen dit citaat uit zijn Toespraak tot de redactie van het Shansi-Suiyuan dagblad.

‘Om de massa op te voeden, zullen de krantenmensen allereerst van de massa moeten leren. Kameraden, jullie zijn allemaal intellectuelen. Intellectuelen weten vaak niets en hebben vaak geen of weinig ervaring in de zaken van de praktijk. Jullie kunnen het pamflet: ‘Hoe moet men de klassen in landbouwgebieden onderscheiden?’ niet helemaal begrijpen. Wat dat betreft zijn de boeren meer dan jullie gelijken, want zij begrijpen het volkomen zodra ze erover horen. Meer dan honderdtachtig boeren in twee distrikten van de streek Kuohsien kwamen vijf dagen bij elkaar en regelden allerlei problemen met betrekking tot de landverdeling. Als jullie redactie die problemen moest bespreken, dan zouden jullie twee weken aan het praten zijn zonder iets te regelen, vrees ik. De oorzaak daarvan is zeer eenvoudig: jullie begrijpen die problemen niet. Je moet dingen doen en zien, om van gebrek aan begrip te komen tot begrip. Dat is leren.’

Van president Nyerere van Tanzania dit fragment uit een toespraak:

‘Vrijheid en ontwikkeling zijn even onafscheidelijk als kippen en eieren, Zonder kippen krijg je geen eieren en zonder eieren heb je al gauw geen kippen meer. Zo krijg je zonder vrijheid geen ontwikkeling en ben je zonder ontwikkeling al gauw je vrijheid kwijt.

Indien we beweren dat ontwikkeling tot doel heeft de grote vrijheid en het welzijn van het volk, dan moeten we ons realiseren dat deze zaken niet met geweld kunnen worden bereikt. Hiervoor zegt het spreekwoord terecht: ‘Met onwillige honden is het slecht hazen vangen.’ (. . .)

‘Er is slechts een manier waarop men mensen ertoe kan krijgen aan hun eigen ontwikkeling te werken. Dat is door onderwijs en opvoeding en door leiderschap. Met behulp hiervan - en van niets anders - kunnen mensen geholpen worden om gelijktijdig hun eigen behoeften te onderkennen en te begrijpen wat zij kunnen doen om die behoeften te bevredigen. Maar ofschoon wij daarbij leiding moeten geven, moeten de beslissingen door de mensen zelf worden genomen en ze moeten zelf het programma uitvoeren dat ze hebben vastgesteld.’ (. . .)

‘(Ons onderwijssysteem) moet tot algemeen welzijn de maatschappelijke doelstellingen van samen leven en samen werken stimuleren. Het moet onze jonge mensen voorbereiden om een dynamische en konstruktieve rol te spelen in de ontwikkeling van een maatschappij, waarin alle leden van de groep eerlijk delen in voor- en tegenspoed en waarin voortuitgang wordt gemeten naar menselijk welzijn en niet naar prestigegebouwen, auto's of dergelijke dingen, of ze nu privé of publiek bezit zouden zijn. Ons onderwijs moet daarom een gevoel inprenten van toegewijd zijn aan de gemeenschap.

Het moet onze leerlingen helpen de juiste waarden voor onze toekomst te aanvaarden, niet de waarden die eigen waren aan ons koloniaal verleden.' (. .)

'(Het onderwijs op de lagere scholen) moet niet alleen een voorbereiding op de middelbare school blijven. In plaats dat de lagere school wordt ingesteld op het vergelijkend examen, dat de enkelen die doorgaan naar de middelbare school zal selecteren, moet zij een voorbereiding zijn op het leven dat de meerderheid van de kinderen zal gaan leiden. Evenzo moet de middelbare school niet alleen een selectieproces zijn voor de universiteit, kweekscholen enz. Zij moet de mensen voorbereiden op leven en dienst in de dorpen en op het platteland van Tanzania. Want in ons land is de enige ware rechtvaardiging van middelbaar onderwijs, dat het nodig is voor enkelen om velen te dienen.' (. .)

In het hoofdstuk *Konklusies* geven de samenstellers van het cahier een aantal overeenkomsten aan tussen de opvattingen van de mensen die ze aan het woord laten. Een duidelijke overeenkomst is *de samenhang tussen theorie en praktijk*: zonder beschouwing kan men niet doelgericht handelen, zonder praktijk wordt beschouwing gezwets in de ruimte. De schrijvers in dit boek spreken dan ook uit ervaring; ze maken waar wat ze beschrijven.

De tweede overeenkomst is *hun houding tegenover wat wij zo kies de 'minder geprivilegieerden' noemen*. Bij de schrijvers uit de derde wereld staat centraal: 'respect, vertrouwen en liefde voor de gewone mens, hoe beperkt en verminkt hij ook in eerste instantie mag lijken. Het gaat er niet om dat we zoveel willen voor de mensen maar dat we ons afvragen wat de mensen zelf willen. Ook als ze dat op een andere manier uiten dan we gewend zijn.'

In een werkkamp van de Shramadanabeweging of een workshop van Highlander wordt *geluisterd* naar mensen die geen mooie en moeilijke woorden tot hun beschikking hebben. Freire zet zich af tegen de officiële alfabetiseringsprogramma's die mensen tot letter-consumenten maken ('naar school gaan is goed, een net pak hebben is goed, privé-bezit is goed: je moet respect hebben voor iemand die naar school gaat, een net pak aan heeft, rijk is').

Alfabetisatie betekent voor hem dat de mensen gaan ontdekken dat hun taal een middel tot zelfexpressie is. Door middel van je eigen taal kan je praten met je lotgenoten; dat geeft al een stuk zelfvertrouwen en solidariteit. Dan ontdek je dat je via die taal samen kan uitzoeken hoe je wereld in elkaar steekt. Je kan met elkaar plannen maken om te veranderen wat veranderd moet worden.

Het hoofdstuk *Konsekwenties* moet door de lezers zelf geschreven worden. Uit de reacties kan best weer een nieuw cahier ontstaan. Je wordt echter niet de mist ingestuurd: er is een lijst met adressen waar je meer dokumentatie kan opvragen, en een enquêteformulier waarop je je ideeën over een actief vervolg kan spuien.

Wat jij, moedertaal-leraar, met je kleuters, met je lagere-schoolkinderen, je inasmeisjes, h.t.s.-ers of studenten hiermee te maken hebt? Je leest toch ook lesjes over Pietjes en ontwikkelingshulp? Laat je je leerlingen zoet de vragen beantwoorden die de meneer van het boekje (wat wil die eigenlijk?) gesteld heeft?·

Rozen verwelken, schepen vergaan, maar schoolboeken zullen wel altijd bestaan. Je kan ze af en toe wel eens gebruiken, door je leerlingen zélf vragen aan de lesjes te laten stellen, bijvoorbeeld. Maar als we veranderingen in het onderwijs willen, moet dat van *ons* komen, met onze kleuters, lagere-schoolkinderen, inasmeisjes en de hele hupsakee. En niet van een paar mevrouwen en meneren die ons vertellen met welke **METHODEN** en **LEERMIDDELEN** we moeten werken. Misschien helpt dit cahier Vorming, Bewustwording, Aktie ons een beetje bij onze meningsvorming in welke richting dat onderwijs moet veranderen.

1. Vorming, Bewustwording, Aktie; ervaringen van sociale bewegingen in vier Kontinenten. Samengesteld door Anke Kooke en Hetty Werker. Verkrijgbaar door storting van f 5,75 op girorekening no. 126.39.66 van de penningmeester van het Nederlands Centrum voor Volksontwikkeling te Amersfoort, met vermelding van code VWC-10. Zonder verzendkosten is de prijs f 3,50.

TOETSEN IN DE ONDERWIJSPRAKTIJK

Helge Bonset
Jan Griffioen

In MOER 1973:1 gaven wij (Bonset/Griffioen) een kritische bespreking van Pricks publikatie *Het meten van luistervaardigheid*. Prick en Wesdorp reageerden in hetzelfde nummer met het artikel *Bruikbaarheid van objektieve studietoetsen in het onderwijs*. De redaktie van MOER sprak in de introductie van het nummer de hoop uit dat nu ook anderen zich in het duel zouden gaan storten.

Wij zijn niet van plan nu toch zelf weer de handschoenen op te nemen, maar één opmerking willen we, voor het duel eventueel weer begint, graag kwijt. Prick en Wesdorp wijzen er in hun artikel verschillende malen op dat wij de banden die materiaal waren voor Pricks luistertoets, niet hebben beluisterd, en dat dus ons oordeel over die banden weinig waard kan zijn. Wat ze níet vermelden is dat wij wel de teksten van de banden, afgedrukt in CITO-memo nr. 27, hebben gelezen. Wij menen ook op grond daarvan wel te kunnen beoordelen of we een tekst al dan niet schrijftaalachtig, weinig motiverend voor leerlingen, of maatschappelijk irrelevant vinden.